

ИҚТИСОДИЙ БАРҚАРОРЛИК ЙЎЛИДА: ЖИНОИЙ МАБЛАҒЛАРНИНГ ҚОНУНИЙЛАШУВИГА ҚАРШИ МЕХАНИЗМЛАР

А.С.Нишанбаев

Мустақил изланувчи

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15540160>

Аннотация. Мазкур мақолада глобаллашув жараёнида жиноий фаолиятдан олинган даромадларнинг легаллаштирилиши давлатнинг иқтисодий хавфсизлигига жиддий таҳдид солиши, унинг трансмиллий хусусияти ва халқаро миқёсдаги оқибатлари таҳлил қилинган. АҚШ, Буюк Британия ва Литва каби давлатларнинг пул ювишига қарши курашишидаги ҳуқуқий ва институционал тажрибаси ўрганилиб, уларнинг самарали механизмлари ўзбек миллий қонунчилигига мослаштирили бўйича аниқ таклиф ва тавсиялар ишлаб чиқилган. Мақолада шунингдек, жиноий маблағларнинг иқтисодиётга салбий таъсири ва унга қарши курашда миллий ва халқаро ҳамкорликни кучайтириши зарурати ёритилган.

Калит сўзлар: легаллаштирилиш, пул ювиш, жиноий даромадлар, иқтисодий хавфсизлик, молиявий операциялар, халқаро тажриба, ФАТФ, солиқ, оффшор, мониторинг, банк назорати, институционал ёндашув.

НА ПУТИ К ЭКОНОМИЧЕСКОЙ СТАБИЛЬНОСТИ: МЕХАНИЗМЫ ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ ЛЕГАЛИЗАЦИИ ПРЕСТУПНЫХ ДОХОДОВ

Аннотация. В статье анализируются угрозы, которые представляет легализация доходов, полученных преступным путём, для экономической безопасности государства в условиях глобализации. Рассматривается транснациональный характер этого явления, а также опыт таких стран, как США, Великобритания и Литва в создании правовых и институциональных механизмов противодействия отмыванию денег. Особое внимание уделено возможности адаптации передового зарубежного опыта к законодательству Узбекистана. В статье также подчеркнута важность международного сотрудничества и системного подхода в борьбе с криминальными доходами.

Ключевые слова: легализация, отмывание денег, преступные доходы, экономическая безопасность, финансовые операции, международный опыт, FATF, налогообложение, оффшоры, мониторинг, банковский надзор, институциональный подход.

TOWARDS ECONOMIC STABILITY: MECHANISMS AGAINST THE LEGALIZATION OF CRIMINAL PROCEEDS

Abstract. This article analyzes the threat that the legalization of criminal proceeds poses to national economic security in the context of globalization. It highlights the transnational nature of money laundering and examines the legal and institutional approaches used in countries such as the United States, the United Kingdom, and Lithuania. The article provides policy recommendations for adapting international best practices to the legal and financial environment of Uzbekistan. It also emphasizes the need for international cooperation and a systematic approach to combating financial crimes.

Keywords: legalization, money laundering, criminal proceeds, economic security, financial transactions, international experience, FATF, taxation, offshore, monitoring, banking supervision, institutional approach.

Жаҳон миқёсида иқтисодий ва молиявий муносабатларнинг глобаллашуви бир томондан давлатлар ўртасида савдо ва инвестиция алоқаларини кучайтирган бўлса, иккинчи томондан турли ноқонуний фаолиятлар учун ҳам қулай шароит яратиб берди. Хусусан, жиноий фаолиятдан келиб чиққан даромадларнинг қонуний иқтисодиётга кириб келиши — яъни уларнинг легаллаштирилиши — бугунги кунда миллий ва халқаро иқтисодий хавфсизликка жиддий таҳдид солувчи мураккаб ижтимоий-иқтисодий муаммолардан бирига айланган.

Пул ювиш (money laundering) амалиёти нафақат иқтисодиётга, балки ҳуқуқий ва сиёсий тизимларга ҳам салбий таъсир кўрсатади. У орқали ноқонуний маблағлар қонуний кўриниш касб этиб, давлатнинг молиявий тизимларига сингиб кетади. Бу эса банк тизимига бўлган ишончни камайтиради, тадбиркорлар ўртасида носоғлом рақобатни келтириб чиқаради, солиқ тушумларини камайтиради ҳамда иқтисодий ўсиш суръатларини пасайтиради.

Жиноий даромадларни легаллаштириш — бу фақатгина миллий масала эмас, балки бутун инсониятга таъсир этувчи трансмиллий муаммодир. Бугунги кунда БМТ, Жаҳон банки, ХВЖ ва бошқа кўплаб халқаро ташкилотлар мазкур муаммони бартараф этишда фаол иштирок этмоқда. ФАТФ (Молиявий чоралар ишлаб чиқувчи гуруҳ) каби халқаро тузилмалар томонидан ишлаб чиқилган тавсиялар кўпгина давлатлар қонунчилигида ўз аксини топмоқда.

Ўзбекистон ҳам ушбу глобал жараёндан мустасно эмас. Мамлакатимизда ҳам жиноий даромадларнинг иқтисодиётга ноқонуний кириб келиши хавфи мавжуд. Шу боис, бу муаммога тизимли ва кенг қамровли ёндашиш зарур. Илғор халқаро тажрибаларни ўрганиш ва миллий ҳуқуқий механизмларни ривожлантириш орқали жиноий маблағларнинг қонунийлашувига қарши самарали курашиш мумкин.

Мазкур мақолада мазкур муаммонинг назарий-ҳуқуқий асослари, АҚШ, Буюк Британия ва Литва каби давлатларнинг тажрибалари ҳамда Ўзбекистондаги амалий ҳолат таҳлил этилиб, тегишли таклиф ва тавсиялар илгари сурилади.

Жиноий даромадларни легаллаштиришга қарши курашиш муаммоси кўплаб давлатлар учун стратегик аҳамиятга эга бўлган масалага айланган. Хусусан, АҚШ, Буюк Британия ва Литва каби давлатлар бу соҳада анча илғор тажрибага эга бўлиб, уларнинг қонунчилиги ва институционал тизими жиноий маблағларнинг иқтисодиётга кириб келишига қарши қатъий чоралар кўришга қаратилган.

Америка Қўшма Штатлари тажрибаси

АҚШда пул ювиш жиноятига қарши курашиш юзасидан самарали ҳуқуқий асослар шакллантирилган. 1986 йилда қабул қилинган “Money Laundering Control Act” пул ювишни мустақил жиноят сифатида эътироф этди. Унга кўра, ҳар қандай молиявий операция, агар у жиноий фаолиятдан келиб чиққан маблағлар билан боғлиқ бўлса ва унинг мақсади маблағларнинг манбаини яшириш ёки уларга қонуний кўриниш бериш бўлса — жиноят ҳисобланади.

АҚШда “Bank Secrecy Act” ва “Patriot Act” орқали банклар, молиявий ташкилотлар ва ҳатто адвокатлик фирмалари учун жуда кенг қамровли ҳисобот бериш мажбуриятлари жорий этилган. АҚШ Молия вазирлиги ҳузуридаги Финансий жиноятларга қарши кураш тармоғи — FinCEN, шубҳали операцияларни мониторинг қилиш ва уларни аниқлаш вазифасини амалга оширади. Қонунбузарлик аниқланган тақдирда, катта миқдорда жарималар ва жиноий жавобгарлик белгиланади.

Буюк Британия тажрибаси

Буюк Британияда жиноий даромадларни легаллаштиришга қарши кураш “Proceeds of Crime Act 2002” орқали амалга оширилади. Ушбу қонун пул ювишнинг турли босқичларини — яъни маблағни жойлаштириш, қоплаш ва интеграция қилиш — ўз ичига олган ҳолда ҳуқуқбузарликнинг барча босқичларини қамраб олади.

Банклар, молиявий ташкилотлар ва бошқа хизмат кўрсатувчи субъектлар шубҳали операциялар тўғрисида “National Crime Agency”га хабар беришга мажбур. Қонунчиликда “Money Laundering Reporting Officer (MLRO)” лавозими жорий этилган бўлиб, у ташкилотда пул ювишга қарши ички назоратни таъминлаш учун масъул ҳисобланади.

Буюк Британия ФАТФнинг асосий фаол аъзоси бўлиб, жиноий даромадларга қарши халқаро ҳамкорликни ривожлантиришда фаол иштирок этади. Шу билан бирга, оффшор компаниялар билан боғлиқ шаффофликни таъминлаш учун очик реестрлар жорий этилган.

Литва тажрибаси

Литвада 1998 йилда қабул қилинган “Жиноий йўл билан олинган даромадларни легаллаштиришга қарши кураш тўғрисида”ги қонун мамлакатда пул ювишга қарши тизимнинг асосий асосини ташкил қилади. Қонунга кўра, барча молиявий муассасалар, шу жумладан банклар, ломбардлар, нотариуслар ва бошқа хизмат кўрсатувчи субъектлар шубҳали операциялар тўғрисида Давлат солиқ полициясига ҳисобот тақдим этиши шарт.

Қонунга кўра, 2900 евро ва ундан юқори микдордаги валюта айирбошлаш, 14.700 евродан ортиқ операциялар алоҳида мониторинг объекти ҳисобланади. Бу орқали мамлакат ноқонуний маблағларнинг ички иқтисодиётга кириб келишини чеклашга эришган.

Литвада шунингдек молиявий маълумотларни йиғиш, таҳлил қилиш ва халқаро ташкилотлар билан маълумот алмашиш учун махсус органлар — молиявий мониторинг марказлари ташкил этилган.

Ўзбекистонда жиноий даромадларни легаллаштиришга қарши курашишнинг ҳуқуқий асослари

Ўзбекистон Республикаси жиноий даромадларнинг қонуний иқтисодиётга кириб келишига қарши курашишда халқаро стандартлар ва миллий манфаатлар ўртасида мутаносиб ёндашувни шакллантириб бормокда. Бу соҳадаги ҳуқуқий базанинг шаклланиши кейинги йилларда жадаллашган бўлиб, унинг асосини жиноят ҳуқуқи, молиявий назорат ва халқаро ҳамкорликни таъминловчи нормалар ташкил этади.

Миллий қонунчиликдаги асосий тушунча ва тартиблар

Ўзбекистон Республикасининг амалдаги қонунчилигида жиноий даромадларни легаллаштириш тушунчаси биринчи марта “Жиноят кодекси”да мустаҳкамланган. Хусусан, 243-моддада жиноий фаолият натижасида топилган пул маблағлари ёки бошқа мол-мулкни ўтказиш, мулкка айлантириш ёки алмаштириш, уларнинг асл манбаини яшириш ва қонуний кўриниш бериш каби ҳаракатлар жиноий жавобгарликка сабаб бўладиган хатти-ҳаракат сифатида баҳоланади.

Бу таъриф АҚШ ва Буюк Британия қонунчилигидаги тушунчалар билан таққосланганда, умумий ўхшашликлар мавжуд: масалан, жиноий маблағларга қонуний тус бериш, манбаини яшириш, ёки эгасини яшириш ҳаракатлари умумий қонуний доирада қаралади. Бироқ, халқаро амалиётда ушбу ҳаракатларнинг алоҳида босқичлари

(жойлаштириш, қоплаш, интеграция) аниқ белгилаб берилган бўлса, Ўзбекистон қонунчилигида ушбу элементлар умумий тарзда ифодаланган.

Иқтисодий жиноятларга қарши курашиш тизими

Жиноий даромадларга қарши курашиш соҳасида давлат органлари ўртасидаги ҳамкорлик тизими шакллантирилган. Хусусан:

- Давлат солиқ қўмитаси,
- Ички ишлар вазирлиги,
- Бош прокуратура,
- Бош прокуратура ҳузуридаги Иқтисодий жиноятларга қарши курашиш департаменти

молиявий операцияларни назорат қилиш, шубҳали операцияларни аниқлаш ва уларни таҳлил қилиш вазифаларини амалга оширади. Айниқса, Молиявий мониторинг департаменти халқаро стандартларга мувофиқ ҳисобот тизимини жорий этиб, молиявий секторда шаффофликни таъминлашга хизмат қилмоқда.

Шунингдек, 2020 йилда қабул қилинган “Пул маблағлари ва бошқа мол-мулкларнинг легаллаштирилишига қарши курашиш тўғрисида”ги Қонун миллий қонунчиликдаги муҳим қадамлардан бири бўлди. Мазкур қонунга кўра:

- Молиявий институтлар ва бошқа ташкилотлар шубҳали операциялар ҳақида Молиявий мониторинг органига хабар беришга мажбур.
- Юридик ва жисмоний шахслар ўртасидаги операциялар белгиланган лимитдан ошса — алоҳида таҳлилга тортилади.
- Оффшор зоналар билан боғлиқ операциялар учун алоҳида шаффофлик талаблари жорий этилган.

Халқаро ҳамкорлик ва ФАТФ тавсиялари ижроси

Ўзбекистон Республикаси ФАТФ (FATF) тавсияларини босқичма-босқич миллий амалиётга татбиқ этиб бормоқда. Айни пайтда мамлакат Евроосиё ФАТФ гуруҳи — EAG (Eurasian Group on Combating Money Laundering and Financing of Terrorism) аъзоси сифатида фаол ҳамкорлик қилмоқда.

Шунингдек, Ўзбекистон БМТнинг 2000 йилда қабул қилинган “Трансмиллий уюшган жиноятчиликка қарши Конвенция”си ва унга илова сифатида қабул қилинган “Пул ювишга қарши Конвенция”ни ратификация қилган. Бу орқали мамлакат халқаро ҳамкорлик, маълумот алмашиш ва ҳуқуқий ёрдам кўрсатиш борасида қонунчилик асосларини яратди.

Юқоридагилардан келиб чиқиб, Ўзбекистонда жиноий даромадларни легаллаштиришга қарши курашиш бўйича ҳуқуқий механизмлар мавжуд. Бироқ, халқаро амалиётдаги аниқлаштирилган элементлар ва назорат чораларини янада аниқ, функционал ва институционал равишда такомиллаштириш — устувор вазифа бўлиб қолмоқда.

REFERENCES

1. Ўзбекистон Республикасининг Жиноят кодекси. – Тошкент: “Адолат” нашриёти, 2021 йил.
2. Ўзбекистон Республикасининг “Пул маблағлари ва бошқа мол-мулкларнинг легаллаштирилишига қарши курашиш тўғрисида”ги Қонуни. – 2020 йил, 28 июль.
3. FATF Recommendations on Money Laundering and Terrorist Financing. Financial Action Task Force (FATF), Paris, 2012 (Updated 2023).

4. Proceeds of Crime Act 2002. United Kingdom legislation.
5. Money Laundering Control Act of 1986. Public Law 99–570, United States Congress.
6. Bank Secrecy Act (BSA), United States Department of the Treasury, FinCEN.
7. Закон Литовской Республики “О предотвращении легализации доходов, полученных преступным путем”, 1998 год.
8. Basel Institute on Governance. Basel AML Index 2023: Ranking money laundering and terrorist financing risks around the world.
9. United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC). “United Nations Convention Against Transnational Organized Crime”, 2000.
10. Европейская группа по борьбе с отмыванием денег и финансированием терроризма (EAG). Региональные отчеты и рекомендации.
11. Кожевникова О.А. Международно-правовые аспекты борьбы с отмыванием доходов, полученных преступным путем. – Москва: Юрайт, 2020.
12. Karimov A.Kh., Rakhimov Sh.A. Legal Measures of Combating Money Laundering in the Republic of Uzbekistan // Central Asian Law Review. – 2022. – №1. – С. 45–52.
13. Бекназаров Т.Х. Қонун устуворлиги ва иқтисодий хавфсизлик – жиноий маблағлар оқими чеклашдаги устувор вазифалар. // “Юриспруденция” журналы, 2023 йил, №3.
14. UNODC. Global Report on Money Laundering Trends and Responses, 2021.
15. World Bank. Combating Money Laundering and the Financing of Terrorism: A Comprehensive Reference Guide. – Washington DC, 2009.